

AKADHM

AGLİYAT

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ε. ΚΑΡΑΤΣ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΓΓΕΛΩΝ, Θ. ΑΓΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

↑ 00
PAP
ΠΕΤΡΟΥ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Α' : Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΜΕ-
ΣΟΠΟΤΑΜΙΤΗΣ· ΤΑ ΚΑΥΘΕΝΤΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ. — Β' : ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΥΣ
— ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΑΙΟΣ. — Γ' : ΟΙ ΚΑΥΘΕΝΤΕΣ ΜΙ-
ΚΡΟΙ ΝΑΟΙ. — Δ' : ΟΙ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΙ.

ΜΕΤΑΤΥΠΩΣΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ "ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ,, ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1912

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ "ΑΥΓΗΣ ΑΘΗΝΩΝ,, Θ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

1912

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Α' Ἐπιγραφή Κωνσταντίνου τοῦ Μεσοποταμίτου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης.—Β' Τὰ καθέντα κειμήλια τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. — Γ' Τὰ κατὰ τὸν Μεσοποταμίτην.

Α'.

Πολύτιμον μαρμαρίνης πλάκος τεμάχιον εὑρὼν ἐγὼ τῇ 10 Σεπτεμβρίου τοῦ 1892 ἐν τοῖς ἔρειπιοις τοῦ ἐν ἔτει 1890 κατακαυθέντος μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου κατέθηκα τότε πρὸς φύλαξιν ἐν τῇ γείτονι νεοδμήτῳ κατοικίᾳ τῶν μητροπολιτῶν τῆς Θεσσαλονίκης.

ΗΑΙ
ΤΗСАΙ
ΩСΘΕССΑ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ
ΚΟΠΟΥΤΑΝΤ
ΠΟΤΑΜΙΤ
////////

« ἡα.[.....] | τῆς ἀ[γιωτάτης μητροπόλε] | ως Θεσσα[λονίκης.....] | παναγιωτά[του ἀρχιεπισ-] | κόπου ταύτ[ης Κωνσταντίνου Μεσο-] ποταμί[του.....].»

Β'.

Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἔγραψά ποῦ ὅτι τῆς Θεσσαλονίκης ἡ περιφέρειῃς καὶ παλαίφατος καὶ πλουσία πόλις πολλὰς καὶ μεγάλας κατὰ τὸν μακροαῖωνα αὐτῆς βίον τὰς οὐμφορὰς ἔπαυε καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Ὑπέστη πολιορκίας καὶ ἀλώσεις καὶ τὰ εἰς αὐτὰς παρομαρτοῦντα δεινὰ κατὰ τὰς εἰσβολὰς καὶ ἐφόδους τῶν Οὐννων, τῶν Γότθων, τῶν Ἀβάρων, τῶν Σλάβων, τῶν Σαρακηνῶν, τῶν Νορμαννῶν, τῶν Λατίνων, τῶν Τούρκων. Εἶδεν ἔτει 390 μετὰ Χριστὸν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου ἀνηλεῶς κατασφαζομένους ἐπτάκις χιλίους πολίτας. Ἐτει τῷ 597 ἐνέσκηφεν εἰς τὴν πόλιν λοιμὸς «παμφάγος καὶ ὑπερβὰς μεγέθει κακοῦ τὰς ἐκ Θεοῦ παιδείας τὰς πρόποτε καταπεμφθείσας», κατὰ τὸν Ἀνώνυμον Πράξ. Ἀγ. κεφ. 31, διαφθείρων τοὺς καρπούς, ἐκθανατῶν τὰ ζῆα, ἀποπνίγων τὰ βρέφη, κατακτείνων τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὥστε

καὶ ἄκων τις ἀναμνησθεῖται τοῦ κακοῦ τῶν πάλαι Θηβῶν, ὅπερ θαυμασιῶς ἐν τῷ Οἰδίποδι Τυράνῳ περιέγραψεν ὁ δαιμονιώτατος τῶν τραγικῶν. Διμὸς ἐπῆλθε τὴν Θεσσαλονικὴν ὀλίγους ἔτεσιν ὕστερον τοιοῦτος, ὥστε μικροῦ δεῖν ἢ πόλις ἐξηρημοῦτο κατοίκων. Σεισμοὶ ἐκλόγησαν τὴν πόλιν καὶ πολλοὶ καὶ φοβεροὶ καὶ ἐν ἄλλοις χρόνοις καὶ ἐν τῷ ἔτει 1759 ἐπὶ πενήκοντα ὄλας ἡμέρας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀββᾶ Belley ἐν σελ. 146 : «on éprouva pendant cinquante jours de furieux tremblemens de terre, qui obligèrent la plupart des habitans à sortir de la ville, et les Francs à camper sous des tentes», εἰς τοὺς σεισμοὺς δ' ἐκείνους ἠκολούθησαν πολυφθόροι νόσοι, κατὰ τὸν αὐτὸν μάρτυρα : «les exhalaisons de la terre, qui s'ouvrit en plusieurs endroits, ont beaucoup contribué aux fièvres tierces, dont personne presque n'est exempt, et qui dégénèrent souvent en fièvres putrides». Πυρκαϊά, πρὸς ἄλλαις, μεγίστη ἐγένετο μεσοῦντί που τῷ 16^ῳ αἰῶνι ἢ ἐπωνομισμένη τοῦ Σκυλίτζη ἐκ τῆς ἀναφλεχθείσης αὐτοῦ πυρίτιδος, ἣτις ἔβλαψε μέγα τῆς πόλεως μέρος, τὸ νοτιοδυτικόν (τὸν Φραγκομαχαλᾶν λεγόμενον), καὶ προσέξηνε μεγάλας ζημίας εἰς ἀνθρώπους πολλοὺς.

Ἄλλ' οὐδεμίαν τῶν εἰρημένων καὶ ἄλλων ὁμοίων συμφορῶν ἐγὼ νῦν τε καὶ πόλαι ὑπολαμβάνω τοσαύτην ὥστε, mutatis mutandis, νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν πυρκαϊᾶν τῆς 22 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1890· οἷχι διὰ τὸ πληθὺς τῶν οἰκιῶν, αἵτινες ἐπυροπολήθησαν ὡς ἄχνη, οἷδε διὰ τὴν περὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷτινες κατὰ χιλιάδας ἐπὶ μακρὸν ἔμειναν ἄσιεγοι, αὐτοὺς δὲ

ἐξ οὐρανοῦ κάπὸ γῆς λειμώνιαι δρόσοι κατεψάμαζον,

τὸ τοῦ αἰθεροβάμονος Αἰσχύλου. Ἡ φιλανθρωπία ἐν τε τῇ πόλει αὐτῇ καὶ κατὰ τὸν λοιπὸν κόσμον, εἰς ὃν τὸ πρῶτον Λακωνικὸν τηλεγράφημα «Salonique en flammes» διέσπειρε τοῦ κακοῦ τὸ ἄγγελμα, τιμῶσα τὸν ἄλλως ὕλιστικώτατον αἰῶνα ἡμῶν προσῆλθε γενναία ἐπίκουρος καὶ ἄρωγός εἰς τοὺς πεινῶντις ἀδελφοὺς· ἢ πατρικὴ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ἡμῶν φροντίς ἐπέσταξε πάλιν τὸ παυσῶννον αὐτῆς φάρμακον εἰς τὰς πληγὰς τῶν παθόντων ὑπηκόων· οἰκίαι ἀνηγέθησαν νέα πολλῶ τῶν πάλαι ἐκείνων μεγαλοπρεπέστεραι, ἢ δὲ οὐραρὰ καὶ λαβυρινθώδης Ἰσραηλιτικὴ συνοικία ἀνεκτίσθη κατὰ νέον σχέδιον ὑγεινῇ καὶ περικαλλῆς· μέγα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τέκνον, ὁ μακαρίτης Ἀνδρέας Συγγρός, παρέστη ὁ σωτὴρ τοῦ πνιγομένου, ὁ ἀνορθωτῆς τοῦ πίπτοντος Ἑλληνικοῦ ὀρθοδόξου τῆς Θεσσαλονίκης, μητροπολιτικὴ δὲ συνοικία, γυμνάσιον, νοσοκομεῖον καὶ ἄλλα κτίσματα ρητόρων ἐδύλωτ-

τότερον κηρύττουσιν ἀνά τὴν Μακεδοῖαν τὸ χρυσοῦν ὄνομα τοῦ γεν-
 ραιοτάτου ἐκείνου εὐεργέτου τῆς πολυπαθοῦς πόλεως.

Τί ταῦτα πενήθειν δεῖ ; παροίχεται πόνος.

Ἄλλ' ἡ Θεσσαλονίκη, ἀλλ' ἡ Θεσσαλονίκη εἶδεν ἑαυτὴν ἔτει τῷ 1890
 ἐν μιᾷ μόνῃ νυκτί, ἦν σκοτεινὴν οὖσαν περιέλαμψεν αἴφνης τὸ φῶς τοῦ
 πυρός, ἡ Θεσσαλονίκη εἶδεν ἑαυτὴν ἐν τῇ ἀπαισίᾳ ἐκείνῃ νυκτί ἀπορρα-
 νιζομένην πάντων τῶν μνημείων, ἅτινα ἐμαρτύρουν τὴν λαμπρὰν θρη-
 σκευτικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτῆς ἱστορίαν κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς καὶ τοὺς
 νεωτέρους χρόνους, ραῶν καὶ εἰκόνων, ἐπιγραφῶν καὶ κωδίκων, λει-
 ψάνων καὶ κειμηλίων, ὅσα, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, κατέφαγε τὸ πῦρ
 τὸ παμφάγον ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, κατερρίφθησαν εἰς αὐτὸ ὡς βορά.

Τῶν ραῶν σπουδαιότατος ἦτο ὁ τοῦ μεγαλομάρτυρος ἁγίου Δημη-
 τρίου τοῦ πολιούχου μητροπολιτικός, κτίσμα τοῦ ἔτους 1699. Ὅτι ὁ
 ναὸς ἔκειτο ἐν τῷ τόπῳ παλαιότερον ναοῦ, τοῦτο ἐμαρτύρουν αἱ πολλὰ
 διάγλυφοι πλάκες μορμάρου ἐν τῷ ἐδάφει, βάρθρα καὶ κιοσόφρανα κατε-
 σπαρμένα ἐν τῇ ἀλλῇ, παντοῖα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα ἐνφωδομημένα
 ἐν τοῖς τοίχοις καὶ ὁ ἐν τῇ ἀλλῇ κείμενος (κατακαυθεὶς καὶ οὗτος !) Βυ-
 ζαντιακὸς ναῖκος τοῦ ἁγίου Νικολάου, περὶ οὗ ἐν ἄλλῳ σήμερον γράφω
 τόπῳ. Οὐδ' ἀντιμάχεται ἡ παράδοσις, καθ' ἣν οἱ κατακτεταὶ τὸν πα-
 λαιὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας (Ἐδστάθ. ἐν κεφ.
 122) εἰς τζιαμίον μεταβαλόντες (Ἐγίρας ἔτει 930—τῷ 1523 Χρ.) ἐδω-
 ρήσαντο τῷ Χρ. σιανοῖς πρὸς τῷ παραλίῳ τείχει τόπον ἴσον πρὸς τὸν
 τοῦ ναοῦ τῆς Σοφίας χάριν τῆς κτίσεως τοῦ νέου μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ
 ἁγίου Δημητρίου, εἰς δὲ καὶ μετεκομίσθησαν αἱ εἰκόνες, τὸ τίμιον λει-
 ψαριον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ,
 τάφοι καὶ ἄλλα κειμήλια.

Ὁ ἀββᾶς Belley (1777), ὅστις παραδόξως ἐν σελίδι 145 τὸν ναὸν
 μνημονεῖε ὡς τιμῶμενον ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς Θεοτόκου («l' église
 Patriarchale est dediée à la Sainte Vierge, on l' appelle
 Παργία»), ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἐν σελίδι 144 «ικανῶς ὄρατον» («la prin-
 cipale église des Grecs est assez belle») ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ
 P. Lucas ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ (1714) I σελ. 205.

Ἐκδομημένος ὁ ναὸς πρὸς τῷ θαλασσίῳ τείχει ἐν βάρθει ἦτο μακρὸς
 μὲν καὶ εὐρύς, χαμηλὸς δὲ καὶ ταπεινός, ἐφωτίζετο δ' ἀμυδρῶς δι' ἕξ
 θυριδίων ἐπὶ τοῦ βυθίου κλίτους καὶ ἕξ ἄλλων ἐπὶ τοῦ νοτίου, πρὸς
 αὐτῇ κειμένων τῇ στέγῃ. Καὶ ἐξωτερικῶς μὲν καὶ ἐσωτερικῶς δὲν ἠδύ-
 νατο, πολλοῦ γε ἔδει, γὰρ ὀνομασθῆναι ὄρατος· ὁ δ' ἐν αὐτῷ ἐγκλεισμέ-
 νος ἱστορικὸς θησαυρὸς (οὐδὲ τοῦτον ἐδείχθημεν τότε, τῷ 1890 ἔτει,
 ἄξιοι γὰρ περισώσωμεν ἐκ τοῦ πυρός καίτοι καὶ χρόνον καὶ τρόπων οἱ

μαζάριοι εθμοιορουντες!), ὃν ἐνόμιζες ὅτι ὁ ναὸς ἐπίτηδες ἐταπεινοῦτο ὅπως ὡς ἀρχαίων χρόνων πολύτιμον κληρονομίαν μετὰ μείζονος φυλάξεη στοργῆς ἐν τῷ ἱερῷ ἐκείνῳ σκότει, ὁ θησαυρὸς ἐκεῖνος προσέδιδεν εἰς τὸ ὄλον κτίσμα ἀρρητόν τι καὶ μυστηριώδες, οἴγους καταπληροῦν τὴν ψυχὴν τοῦ εἰσερχομένου. Ποσάκις ἐν τῷ ἁγίῳ ἐκείνῳ χώρῳ ἠσθανόμην δάκρυα ἀναβλύζοντα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, θεωμένου μὲν τὰ κειμήλια τοῦ ταπεινοῦ ἐκείνου **Μουσείου**, ἀνάμνηστομένου δὲ ἱστορικῶν τῆς πατρίδος μου σκηνῶν . . . Φεῦ! τὰ πάντα ἐγένοντο κόπης καὶ τέφρα !!

Ἀπεκάλεσα **Μουσεῖον** τὸν ναὸν ἐκεῖνον, ἀγνοῶ δ' ἂν ὑπόρρητις ἕτερος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἰς ὃν τοῦ χρόνου αἱ τύχαι ἐνεπίστευσάν ποτε τοιοῦτον θησαυρὸν, τοσαῦτα μνημεῖα. Καὶ οἱ μὲν ξένοι ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιολόγοι ἐλαχίστην ἐποιήσαντο αὐτῶν μνησίαν, οἱ δ' ἡμέτεροι οὐδενός, ἀπιστον εἶπεν τε καὶ ἀνοῦσαι, λόγον ἤξιωσαν αὐτὰ.

Τῆς ἀπωλείας τὸ μέγεθος ἐν συντόμοις καὶ ξηροῖς καταδεικνύει ἡ ἀπλή ἐπισκόπησις τῶν ἐν τῷ ἔμφ καταλόγῳ πάλαι ἤδη καταγεγραμμένων.

Α') **Εἰκόνες**: ἐν τῷ κέντρῳ 1) μεγάλη εἰκὼν τοῦ **Παντοκράτορος**, 2) τῶν **Ταξιαρχῶν**, 3) τῆς **Θεοτόκου**, 4) τοῦ ἁγίου **Δημητρίου**, πᾶσαι ἐπὶ τῶν ξυλίνων κόνων ἀνηρημέναι· ἐν τῷ τέμπλῳ 5—7) μικρότεραι εἰκόνες τοῦ **Παντοκράτορος**, 8—10) τῆς **Θεοτόκου**· ἐν τῇ βορραῖα γυναικωνίτιδι 11) μικρὰ εἰκὼν τοῦ **Παντοκράτορος** καὶ 12) ἡ πασῶν ἀρχαιοτάτη εἰκὼν τῆς **Θεοτόκου** καὶ τοῦ **Παιδίου**. Πρόσθετες 13) τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου **Δημητρίου** ἐντὸς κομψοτάτου ἀργυροῦ πλαισίου, ἀνηρημένην ταυτην ἐν τῇ δεξιᾷ πτέρυγι τοῦ ἁγίου Βήματος ἄνωθεν τῆς λάρακος τῆς φερούσης τὸ τίμιον λείψανον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, καὶ 14) τὴν τύχη ἀγαθῆ σφρομένην ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχεῖῳ, εἰς ὃ μετεκόμισεν ἡ Α. Θ. Παράγωγος ὁ Οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης κ. Ἰωακείμ Γ' ὁ ἀπὸ Θεσσαλονίκης.

Β') **Ἐπιπλα**: 1—2 ἀναλόγια φαλτῶν περικομψα· 3) ὁ **ἄμβων**· 4) τὸ **προσκυνητάριον**, πάντα μέλανος ξύλου καὶ ὀστού· 5) τὸ σπουδαιότατον, ὑψηλὴ καὶ εὐρεία **ἐξέδρα μαρμάρου**, φέρονσα ἄνω μὲν οὐρανὸν ὑποβασταζόμενον διὰ τεσσάρων ἐν ταῖς γωνίαις κορυφῶν διαγεγλυμμένων κιονίσκων, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς δὲ τῷ καθημένῳ πλευρᾷ πλάκα ἔχουσα ἀνάγλυφον τὴν **Θεοτόκον** ἐσιῶσαν μετὰ τοῦ **Παιδίου**· ὑπερθεῖν ἀνεγνώσκοντο τὰ γράμματα **ΜΗΡ ΘΥ** καὶ **ΙC ΧC**. Εἰς τὴν ἐξέδραν, ἣτις κειμένη πρὸς τῇ δυσμικῇ τοῦ ναοῦ πλευρᾷ μεταξὺ τῆς μέσης καὶ τῆς νοτίας θύρας τῆς εἰσόδου εἶχεν ἐν τῷ μέσῳ πλουσιώτατον θρόνον, ἀνήγον τρεῖς βαθμίδες.

Ὅτως ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου πρὸς τῷ ἐν πᾶσι

τοῖς ναοῖς συνήθει θρόνω εἶχεν ἕτερον, μόνος αὐτὸς ἐν ὅλῃ τῇ Ἀνατολῇ· καὶ διὰ τίνα λόγον; Ἀκριβῶς μὲν δὲν γινώσκομεν, μόνον δ' εἰκάζομεν ὅτι τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ἀσχετον πρὸς τὴν δόξαν τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς τὴν λεγομένην **φήμην** τοῦ «**Παναγιωτάτου**», τὴν χορηγηθεῖσαν τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, χορηγηθεῖσαν δὲ πότε; Ἀβασανίστως καὶ ἀμαρτύτως ἡμετέροί τινες ἔγραψαν ὅτι πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς εἶπε τῷ **1347** ἐτίμησεν οὕτω τὴν ἡμετέραν μητρόπολιν (παράβαλε τὰ τοῦ λογίου L. Petit, *Echos d'Orient* 1901 σελ. 93), μακαρίζω δ' ἐγὼ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εὔρον τοῦ Μεσοποταμίτου τὴν ἐπιγραφὴν (ἐκ ταύτης δὲ καὶ τῆς προκειμένης διατριβῆς μου ἢ ἀφορμῆ): «**παναγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου . . . Κωνσταντινῶν Μεσοποταμίτου**»· ἤκτισε δὲ ὁ Μεσοποταμίτης ἔτεσι **1198** καὶ **1204**.

Τίς δὲ πρῶτος ἐχρήσατο τῇ ἐξέδρα πάλα μὲν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἔπειτα δ' ἐν τῷ μητροπολιτικῷ τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ πρὸς τί; Ἐρωτήματα ταῦτα, ἅτινα οὐδεμιᾶς θὰ τόχωςί ποτε ἀποκρίσεως. Ὅπερ δὲ καὶ οἱ νεώτεροι ἡμεῖς καλῶς ἐν τῷ ἔχομεν εἶναι, ὅτι καὶ πρὸ τριάκοντα ἔτι ἐτῶν ἡ Ἐπισκοπικὴ τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Σύνοδος (τότε ἐκ πλειόνων ἢ νῦν συγκατεστημένη ἐπισκόπων) συνεδρίαζεν ἐν ταῦθα δις τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Δημητρίου (26 Ὀκτωβρίου) καὶ κατὰ τὴν τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ (6 Μαρτίου). Ἐπ' ἐκείνης δὲ τῆς ἐξέδρας ἐστὼς τῆς Θεσσαλονίκης ὁ μητροπολίτης περιεβάλλετο ἐν ταῖς εἰρημέναις ἐκκλησιαστικαῖς λειτουργίαις τὰ ἀρχιερατικὰ αὐτοῦ ἅμφια ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν πρωθιερέων.

Ποῦ νῦν ἡ αἴγλη ἐκείνη; Ποῦ ἡ δόξα; Ποῦ τὰ πάντα; Τί λέγω; Οἱ τὸν νέον μητροπολιτικὸν ναὸν ἀναικοδομήσαντες καὶ ἔτι ἀναικοδομοῦντες, τέκτονες καὶ ἀρχιτέκτονες (οὗτοι ἐκείνων μᾶλλον ἀπιστόρητοι!), οὐδὲ τόπον τινὰ ἀφῆκαν ἐν αὐτῷ ἐλεύθερον καὶ πρόσφορον, ὅπως νέα ἰδρυθῆ ἑξέδρα, τοῦ μεγάλου ἐκείνου κλέους μνήμη αὐτῆ ἐλαχίστη. Ἐχομεν νῦν τὰ τέσσαρα κωδωνοστάσια καὶ τοὺς τέσσαρας ὀρθοὺς στυλοὺς τοὺς ὑποβασιάζοντας τὴν ἀηδετέραν θύλον! Τί θέλομεν ἄλλο;

Γ') **Ἅγια λείψανα**: τῶν πλουσιωτάτων τῆς πολυάθλου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀγιολογίων εἶναι καὶ τὸ τῆς κατ' ἐξοχὴν **ορθοδόξου** Θεσσαλονίκης, ἣν κατηγλάισαν γενναῖοι τῆς πίστεως μάρτυρες καὶ λαμπροὶ τῆς ὀρθοδοξίας ἀθληταί. Τίμα σώματα, ὁποῖων πλήρεις ἦσαν οἱ ἀμέτροτοι ναοὶ τῆς πόλεως (Migne Patrolog. σελ. 1240), ἀκέραια παρεδόθησαν ἡμῖν δύο μόνα, τὸ τῆς μυροβλίτιδος ἁγίας Θεοδώρας ἐν τῷ φερονύμῳ ναῷ καὶ τὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ (1347), οὗ ὁ τάφος ἔκειτο τὸ πάλα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἐν τῷ δεξιῷ αὐτῆς,

μαρτυροῦντος τοῦ Πατριάρχου Φλοθέου (ἐκδ. 1784 σελ. 122). Ἐν τῷ δεξιῷ τοῦ ἁγίου Βήματος ἔκειτο ἡ λάραξ τοῦ σώματος τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἐν τῷ καυθέντι μητροπολιτικῷ ραῶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐξ οὗ καὶ ἐξήχθη τὸ λείψανον, πυρίκανοιον καὶ τοῦτο!

Δ') **Χειρόγραφα** : ὑπὲρ τὰ 3000 χειρόγραφα, τὰ πλείοστα μεμβρά-
νινα, ἐφυλάσσοντο ἐν ὑπογείῳ θόλῳ ἐν τῇ βορείᾳ πτέρυγι τοῦ ἁγίου Βή-
ματος, ἐξ ᾗ ἔτι 1873 εὐρωπιῶντα καὶ σηλόμενα ἐξαγαγὼν εἰς φῶς ὁ
Παναγιώτατος καὶ Θεϊότατος Οἰκουμηνικός Πατριάρχης κ. Ἰωακείμ Γ'
ὁ ἀπὸ Θεσσαλονίκης κατέβηκεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ τότε γυμνασίου
(τῆς ἔπειτα ἀσικῆς σχολῆς), **τύχη ἀγαθῇ**. Τίς δ' ἡ **κατόπιν τύχη** τῶν
χειρογράφων; Ἐκ τοῦ τότε γυμνασίου μετεκομίσθησαν ταῦτα ἔτι τῷ 1880
εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μακαρίτου Ι. Πρασάκη, τὸ νέον γυμνάσιον, καὶ ἐξ
αὐτοῦ, κινδυνεύοντος νὰ καυθῆ ὡς καὶ ἐκαύθη, εἰς τὸν ραὸν τοῦ ἁγίου
Ἀθανασίου (εἶδον ἐκεῖ ἐγὼ τὰ χειρόγραφα ἐν τῇ ἀλλῇ παρερριμμένα,
ἔρμαιον τοῦτου καὶ ἐκείνου!) καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Φιλεκ-
παιδευτικοῦ Συλλόγου τὸ τε πρῶτον τὸ τε δεύτερον τὸ τε τρίτον, τέλος
δὲ ἐκ τοῦ τρίτου καταστήματος εἰς τὸ νῦν γυμνάσιον. Καὶ οὕτω καταρ-
θώσαμεν ἡμεῖς τὸ θανμάσιον κατόρθωμα νὰ ἔχωμεν νῦν μόνον τὸ τρί-
τον μέρος τῶν χειρογράφων ἐκείνων, ἵτινά ἔσφριεν ὁ Πατριάρχης.

Τὰ χειρόγραφα, πιθανώτατα τὸ πάσαι ἀνήκοντα εἰς τὰς βιβλιοθήκας
τοῦ σοφωτάτου μητροπολίτου Εἰδοταθίου (1175), τοῦ ἁγίου Γρηγορίου
τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἄλλων τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερέων, εἶδεν ἔτι τῷ 1838
ὁ πολὺς Zachariae von Lingenthal, πολλῶ δ' ὕστερον αὐτοῦ ὁ ἐκ
Βοδενῶν γνωστότατος λόγιος Μηρᾶς Μηνωίδης. Τῶν χειρογράφων δύο
εἶχον τὰς Ὁμιλίαις τοῦ Παλαμᾶ, ὡς ἐν Ἀθήραις ἐξέδωκεν ὁ Σιφοκλῆς
ὁ υἱὸς τοῦ πολλοῦ πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Νῦν
σφάζεται μόνον τὸ ἐν, ἐὰν μὴ ἀπατᾶ με ἡ μνήμη.

Ε') **Κώδικες καὶ ἔγγραφα** : πολυθρόνητος εἶναι ἡ πυρπόλησις τῶν
ἐν τῇ τότε μητροπολιτικῇ κατοικίᾳ φυλασσομένων κωδίκων καὶ ἐγγρά-
φων· ἔκειτο ἐν τῷ ἀρχεῖῳ ἐκείνῳ ἱστορημένη ἢ ἐπὶ αἰῶνας ὄλους μέχρι
τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διοικήσεις τῶν κατὰ τὴν ἡμετέραν Κοινότητα τῆς
Θεσσαλονίκης, ὁ φιλόλογος δὲ καὶ ὁ ἱστορικός καὶ ὁ ἀρχαιολόγος θὰ ἠδύ-
νατο πολλὰς καὶ πολυτίμους ἐξ αὐτοῦ νὰ ἀντλήσῃ εἰδήσεις. Ἐπεὶ τῷ
1889 ἀναδιψῶν ἐγὼ τοὺς κώδικας ἀφορμῆν ἔλαβον ὅπως πολλὰ τινα ἐξ
αὐτῶν ἀναγράψω, ὅσα λόγον ἄξι· αὐπέλαβον ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ
τὴν γλῶσσαν, πικρῶς δ' ἔκλαυσα καί, ὁσάκις ἂν ἀναλογίζωμαι, κλαίω
τὴν ἀπώλειαν τοῦ κώδικος τοῦ μητροπολίτου Ἰωακείμ 1741 καὶ τοῦ τοῦ
μητροπολίτου Ἰωσήφ 1811. Κατωρθώσαμεν ἡμεῖς νὰ καθώσωμεν καὶ
τὸ πολῦτιμον ἐκεῖνο ἀρχεῖον, οὗ τὰς σελίδας ἐκόσμουσαν αἱ πράξεις καὶ
αἱ ὑπογραφαὶ «**εὐγενεστάτων προκριτῶν**» καὶ «**τιμιωτάτων ἀρχόν-**

των» (οὐχὶ ἀξιολόγων ἀντιπροσώπων), δημογερόντων, πραγματευτῶν καὶ ἄλλων : τοῦ Ἰωάννου Γούτα Καυταντζόγλου, Ἰακουμῆ Πάικου, Γεωργίου Πάικου, Ἐμμανουὴλ Ρίζου, Χριστοδούλου Μπαλάνου, Χατζῆ Γουσίου, Χατζῆ Παναγιώτου, σιδηρ Σπανδονῆ, Χατζῆ Κωνσταντίνου, Χατζῆ Νικολάου, Χατζῆ Χρίστου, Κωνσταντίνου Σγαμπάλη, Γούτα Μεσανέ, Χατζῆ Νικολάου Σκαρλάτογλου, Γεωργίου Δέλλα, Χατζῆ Νικολάου Μπουγιουκλοῦ, Χρίστου Μενεξέ, Γεωργίου Μαυρουδόγλου καὶ . . . καὶ . . .

5') Ἐπιγραφαί : πρὸς τοῖς ἐπιταφίοις ἐπιγράμμασι τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἄλλων ἀρχιερέων καὶ ἐπισκόπων πολλαὶ Ῥωμαϊκαὶ καὶ Βυζαντιακαὶ, περὶ ὧν ἄλλοτε.

Z') Ἀρχιερέων τάφοι : ἐν τῷ ἐξωνόρθηκι τοῦ ναοῦ πολλοὶ καὶ πυκνοί, φέροντες ἐπιγράμματα, περὶ ὧν πολλὰ μὲν ἔγραψεν ὁ φίλος χαρτοφύλαξ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κ. Μ. Γεδεών, πολλὰ δ' ἄλλοτε θὰ γράψω ἐγώ. Τῶν πλακῶν ἐλάχιστα τινα συντρίμματα καὶ ἀποκόμματα κατὰκεινται νῦν ἐν τῇ ἀδῆῃ τῆς μητροπολιτικῆς κατοικίας. Προνοία δὲ τοῦ τότε μητροπολίτου μακαρίτου Σωφρονίου οἱ τάφοι ἐκαθαρίσθησαν, τὰ δ' ὄσιᾶ, πολλὰ ἐν ὕδατι ὑφαλμύρῳ πλέοντα εὐρεθέντα, περιουनेλέχθησαν ἐν ἰδίῳ κιβωτίῳ, κειμένῳ νῦν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν ᾧ προσκυνοῦνται καὶ τὰ λείψανα τοῦ σώματος τοῦ Παλαμᾶ.

Γ'

Τοῦ Μεσοποταμίτου ἡ ἐπιγραφή δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν τελευταίαν καὶ τὴν ταφὴν τοῦ περιβοήτου τῆς Θεσσαλονίκης μητροπολίτου, ἀλλ' εἰς ἕτερον τι αὐτοῦ, ὅπερ νὰ ὀρίσωμεν δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν τὸ μικρὸν τῆς ἐπιγραφῆς περιωθὲν μέρος : καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ἐν τῷ στίχῳ 7 λείψανα τοῦ ἔτους εἶναι δυσζύμβλητα.

Ὁ Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης δις προέστη τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τὸ πρῶτον μὲν ἐν ἔτει 1198, τὸ δεῦτερον δ' ἐν τῷ 1204 καὶ τοῖς τούτῳ ἐξῆς μέχρι τοῦ 1222 ἢ τοῦ 1223.

Κατὰ τὸν Νικήταν (591, 23 καὶ 648, 6) ὁ Μεσοποταμίτης ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου ἦτο περιβεβλημένος τὸ ἀξίωμα «**Ἐπὶ τοῦ Κανικλείου**» (caniculun), μέγιστον δ' ἠδυνήθη ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Γ' 1195—1203 (640, 6.648, 1 κ. ε.), παρ' οὗ καὶ ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τῆς Θεσσαλονίκης θρόνου. Δύο σφίζονται πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαί, ἡ μὲν τοῦ σοφοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ τοῦ Ἀκομνιάτου (ἐκδ. Λάμπρου Τόμ. Β' σελ. 116—118 : «**Τῷ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς σακέλλης Κωνσταντίνῳ τῷ Μεσοποταμίτῃ**»), ἡ δὲ Νικηφόρου τοῦ

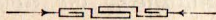
Χρυσοβέργη (Krumbacher, Byz. Literaturgesch. p. 470 «**Τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου**» κ. τ. λ.).

Μικρὸν ὁ Μεσοποταμίτης ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ διατρέψας ἐπανήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ἣ ἠελήσας ὅπως διοικῆ διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ δὲ τῆς ἐτέρας τὴν Πολιτείαν ἐπεσπάσατο πολλοὺς ἐχθρούς, κορυφαῖον δ' αὐτῶν Μιχαὴλ τὸν Στρογγύον. Τῷ αὐτῷ ἔτει, τῷ 1198, ὁ δραστήριος καὶ φιλόδοξος ἀνὴρ ἀφαιρεθεὶς ὑπὸ Συνόδου τὸ ἀξίωμα κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν, μετὰ δὲ τὸ ἔτος 1204 ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνεκτίσαστο διὰ τῶν Σταυροφόρων τὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης πάντως πρὸ τῶν ἐτῶν 1210—1215, ἀφοῦ ἐκ Νικαίας Νικήτας ὁ Ἀκομινᾶτος ἐπέστειλε τῷ Μεσοποταμίτῃ «μητροπολίτη Θεσσαλονίκης» πυνθανόμενος παρ' αὐτοῦ τὰ ἐν τῇ Ἀσίῃ (Miller, Hist. grecs des Croisades II p. 662 κ. ἐ.).

Νέα πολιτικὴ μεταβολὴ ἀφῆρσεν ἔτει τῷ 1223 τὸ δεύτερον τὸν Μεσοποταμίτην τὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης· τῆς Ἡλείρου ὁ δεσπότης Θεόδωρος ὁ Ἄγγελος κύριος τῆς πόλεως γενόμενος ἠνάγκαζε τὸν Μεσοποταμίτην νὰ στέψη αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὁ δὲ μὴ στέργας ἐξωρίσθη (Ἄ. Μηλιαράκη Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας σελ. 163).

Ἴδου διὰ τί εἶπον ὁ τι εἶπον ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου Γ'.

Ἐν Θεσσαλονίῃ τῇ 10 Φεβρουαρίου 1911.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΥΣ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΑΙΟΣ

Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἐκ μικρᾶς τινος ἀφορμῆς ἀπλῶς ὑπόπτευσα ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τῷ ὀνόματι **Θεσσ(ττ)αλονικεύς** ἐπλάσαν καὶ μετεχειρίσθησαν καὶ τὸ **Θεσσ(ττ)αλονικαῖος** ὄνομα. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ νῦν χρόνου διὰ πολλοὺς λόγους ἀνέβαλον τὴν ἐξέτασιν καὶ διακρίβωσιν τοῦ πράγματος· νῦν δ' ἐκ ποικίλων τινῶν τέκμηρῶν πείσας πρῶτον ἑμαυτὸν περὶ τοῦ ἀληθοῦς τῆς εἰκασίας μου ἐκείνης οὕτω θὰ προσπαθήσω νὰ πείσω καὶ ἄλλους περὶ αὐτοῦ.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἡ πόλις κατὰ τὴν ἐπικρατεστάτην χρῆσιν ὑπὸ πάντων τῶν συγγραφέων ὀνομάζεται **Θεσσ(ττ)αλονίκη**, μόνος δ' ὁ Στράβων παρέδωκεν ἡμῖν καὶ τὸν μακρότερον τύπον **Θεσσ(ττ)αλονικεια** : ἐκδ. Meineke βιβλ. γ' 106 **Θεσσαλονικεῖαν**, ζ' 323 **Θεσσαλονικεῖας** τρίς, η' 389 **Θεσσαλονικεῖαν** καὶ θ' 400 **Θετταλο[νικεῖας]**. Ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν χωρίων τούτων ὁ αἰδιμὸς Κοραῆς ἐκδοῦς τὸ **Θεσσαλονίκη** ἐσημείωσατο «ΔΓ [=διάφορος γραφή], γνησιωτέρα διὰ τὸ ἔθος τοῦ Στράβωνος, **Θετταλονίης**».

Ὡσαύτως δ' ὁ λεγόμενος epitomator (Vaticanus) τοῦ γεωγράφου εἶπεν ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι ζ' 10 καὶ 13 τὸ **Θεσσαλονικεῖας**, ἐν τῷ 20 τὸ **Θεσσαλονίκη**, ἐν τῷ 25 τὸ **Θεσσαλονικεῖαν** καὶ ἐν τῷ 48 τὸ **Θεσσαλονικεῖα**· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἐν μὲν τῷ ἀποσπάσματι 24 τῷ **Θεσσαλονίκη** ἐχρήσατο, ἐν δὲ τῷ 21 ἔγραψε τὰ ἑξῆς : «**Θεσσαλονικεια** Κασάνδρου κτίσμα..., ἐπωνόμασε δὲ τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς **Θεσσαλονίης**».

Κατὰ τοῦτο τὸ ἀπόσπασμα ἢ μὲν γυνὴ τοῦ κτίσαντος τὴν πόλιν ἐκαλεῖτο **Θεσσαλονίκη** (εὔρον δ' ἐγὼ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς πόλεως, Ῥωμαϊκῶν χρόνων, γυναικὸς ὄνομα **Θεσσαλονίκη**), ἢ δὲ πόλις, κατὰ γε τὸν Στράβωνα, **Θεσσαλονικεια**. Καὶ ἀρκεῖ νὰ παραβάλη τις μόνα τὰ δύο ὀνόματα **Ἀλεξάνδρεια** καὶ **Κασάνδρεια**, ὅπως μὴ δικαίωσιν τὸν σοφὸν ἱστορικὸν Tafel, ὅστις ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ De Thessalonica (Berolini 1839) σελ. VII ὁμολογεῖ ὅτι τὸν τύπον **Θεσσαλονικεια** θὰ κατεδίκαζεν, ἂν μὴ οὗτος ἐστηρίζετο εἰς τὸ κῦρος Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου τοῦ ἐν τῇ λέξει **Θεσσαλονίκη** τὸ **Θεσσαλονικεια** ὡς Στραβῶνιον μαρτυροῦντος.

Ἄλλ' ὅπως δήποτ' ἂν ἔχωσι τὰ κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ Στράβωνος, βέβαιον εἶναι ὅτι ἀπαξάπαντες οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ἀπὸ τοῦ Πολυβίου πρῶτου μέχρι τῶν γραψάντων κατὰ τοὺς ἐσχάτους Βυζαντιακοὺς χρόνους, τὸ **Θεσσ(ττ)αλονίκη** μετεχειρίσθησαν, δύο δὲ χωρία κατὰ τὸ φαινόμενον μαχόμενα οὐδὲν ἀνταποδεικνύουσιν· ὁ μὲν **Θεσσαλονίκη**

μητρόπολιτης Ευστάθιος ρ. 880,32 (εἰς Ὅμ. Ἰλ. λ. 710) πρὸς τῷ **Θεσσαλονίκη** μνημονεύει τὸ **Θεσσαλονίκηα** πάντως καὶ κατ' ἀνάμνησιν τῶν τοῦ Στράβωνος καὶ διότι, ὡς καὶ ὁ Tafel παρατήρησε, καθόλου τὸν λόγον περὶ ἐκτάσεως ὁμοίων λέξεων ποιεῖται Γρηγόριος δέ τις, ὅστις τῷ 19' αἰῶνι ἐπιστέλλων ἔγραψε «τῷ **Θεσσαλονικίας** Δημητρίῳ τῷ Βεάσκω» (Lambec. cod. Caes. Vindob. VIII p. 1070), προφανῶς ὡς ἀρχαιοπρεπεστέραν ἐζήλωσε τοῦ γεωγράφου τὴν συνήθειαν. Οὔτε δ' ἐπιγραφή οὔτε νόμισμα παρέδωκεν ἡμῖν τὸ **Θεσσαλονίκηα**, πᾶσαι δ' αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ πάντα τὰ νομίσματα τὸν ἕτερον ἀναγράφουσι τύπον.

Παρὰ τὸ **Θεσσαλονίκηα** παρήκται τὸ **Θεσσαλονικεύς**, ὡσπερ δὴ παρὰ τὸ **Ἀλεξάνδρεια** τὸ **Ἀλεξανδρεύς** καὶ παρὰ τὸ **Κασάνδρεια** τὸ **Κασανδρεύς**· παράβαλε δὲ καὶ τὰ ὀνόματα **Ἀντιόχεια-Ἀντιοχεύς**, **Λαοδίκεια-Λαοδικεύς**, **Νικομήδεια-Νικομηδεύς**, **Στρατονίκηα-Στρατονικεύς** κ. ἄ.

Πάλιν δέ, παρὰ τὸ **Θεσσαλονίκη** παράγεται τὸ **Θεσσαλονικαῖος**, ὡσπερ παρὰ τὸ **Μυτιλήνη** τὸ **Μυτιληναῖος** καὶ παρὰ τὸ **Σμύρνη** τὸ **Σμυρναῖος**. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐμῶν μαρτυριῶν τοῦ δευτέρου τύπου ἀναφέρονται εἰς τὴν γενικὴν πτῶσιν τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ **Θεσσαλονικέων**, πρὸς ἣν ἐκ τῆς αὐτῆς προφορᾶς συμπίπτει ἡ γενικὴ **Θεσσαλονικαίων**· ἀλλ' ὅμως πρῶτον μὲν τσσαῦτα καὶ τοιαῦτα εἶναι τοῦ **Θεσσαλονικαίων** τὰ μαρτύρια, ὥστε δὲν δύναται τις ἵνα ἀπλῶς τύχης ἔργον ἢ γραφῶν σφάλμα ὑπολάβῃ τὴν διὰ τοῦ **αἱ** γραφὴν τῆς γενικῆς καὶ πανταχοῦ μεταγράφῃ **Θεσσαλονικέων**, ὅπερ πάντες μέχρι τοῦδε οἱ ἐκδόται ἐποίησαν, δεύτερον δὲ τὸν τύπον **Θεσσαλονικαῖα**, ὄν, ὡς θὰ ἴδωμεν, μετεχειρίσθη ὁ Γεώργιος Φραντζῆς, θαυμαστῇ τῇ τύχῃ ἐγὼ χρῶμενος εὔρον ἐν ἐπιγραφῇ Ῥωμαϊκῶν χρόνων κείμενον.

Α') Ἐν πολλοῖς χωρίοις συγγραφῶν Βυζαντιακῶν πολλὰ χειρόγραφα τὸ **Θεσσαλονικαίων** παρέχουσιν ἡμῖν, ἀρκοῦμαι δ' ἐνταῦθα παρατιθέμενος ἑνὸς μόνου ἔργου τὰ χωρία· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ «Βίος τοῦ ὀσίου Δαβὶδ Θεσσαλονίκης», ὅστις τὸ πρῶτον ἐκ Βερολινίου χειρογράφου, μοναδικοῦ νομιζομένου, ἐξεδόθη ἔτει τῷ 1887 ὑπὸ τοῦ Βαλεντίνου Rose : κεφ. 2 «ἐν τῇ λαμπρᾷ καὶ μεγαλῶνύμῳ τῶν **Θεσσαλονικαίων** πόλει», 13 «εἰς τὴν τῶν **Θεσσαλονικαίων** πόλιν» καὶ «ἐν ταύτῃ τῇ τῶν **Θεσσαλονικαίων** πόλει», 18 «φθάσας τοὺς τόπους τῶν μεθορίων τῆς τῶν **Θεσσαλονικαίων** πόλεως», 20 «ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ τῶν **Θεσσαλονικαίων** πόλει» καὶ «τῆς αὐτῆς πόλεως τῶν **Θεσσαλονικαίων** ἀρχιεπίσκοπος». Ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τούτοις ὁ Rose τῇ γενικῇ τῶν ἐκδοτῶν συνηθεῖα ἀκολουθήσας **Θεσσαλονικέων** μετέγραψεν, οὐ δέον

κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. Προστίθῃμι ὅτι καὶ ἕτερον τοῦ Βίου χειρόγραφον πολλῶ τοῦ Βερολινίου κρεῖττον, ὅπερ ἐγὼ εὔρον καὶ προσεχῶς θὰ ἐκδώσω, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν κατελιγεμένων χωρίων τὴν γραφὴν **Θεσσαλονικαίων** ἔχει. Ἀμφότερα τὰ χειρόγραφα εἶναι τοῦ 1αῖ αἰῶνος, ὁ δὲ Βίος κατ' αὐτοῦ τοῦ συντάκτου τὴν ἐν τέλει μαρτυρίαν ἐξεπονήθη «ἐκατὸν ὀγδοήκοντα» ἔτεσιν ὕστερον τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλέως.

Β') Ἐν πολλαῖς Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐπιγραφαῖς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ δὴ **δόγμασι τῆς βουλῆς** τῆς πόλεως καὶ **ψηφίσμασι τοῦ δήμου** αὐτῆς τὸ **Θεσσαλονικαίων** κεῖται, ἀρκοῦμαι δ' εἰς μόνα τὰ ἐξῆς παραδείγματα, προπαρατηρῶν ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται εἶναι παντὸς γραφικοῦ λεγομένου σφάλματος ἀπηλλαγμένοι.

1) Duchesne, *Mémoire sur une mission au mont Athos* (Paris 1876) σελ. 13, ἀρ. 3 (ὁ λίθος πάλαι ἐν οἰκίᾳ Ἰουδαίου κείμενος ἀπώλετο ἐν τῷ μεταξύ):

..... ΛΟΝΙΚΑΙΩΝ

«[Θεσσα]λονικαίων

ἢ μητρόπολις
καὶ κολωνεία»

κ. τ. λ.

2) Π. Ν. Παπαγεωργίου, Θεσσαλονίκης ἐπιγραφαὶ τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς πόλεως «Ἀληθεία» ἔτους δ' (1906) καὶ ἀρ. 483 (23 Σεπτεμβρίου) ἐκδοθεῖσαι :

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΑΙΩΝ

«Ἀγαθῆι τύχηι
ἢ βουλή καὶ ὁ δῆμος
τῆς λαμπροτάτης Θεσσαλονικαίων μητροπόλεως καὶ κολωνείας καὶ τετράκις νεωκόρου»

κ. τ. λ.

3) Τοῦ αὐτοῦ, αὐτόθι :

ΘΕΣΣΑΛΟΝΕΙΚΑΙΩΝ

«Ἀγαθῆι τύχηι
ἢ λαμπροτάτη
βουλή καὶ ὁ δῆμος
τῆς Θεσσαλονικαίων
πόλεως»

κ. τ. λ.

4) 'Ανέκδοτος ἐπιγραφή ἐπὶ στήλης, κατὰ τὰς ἐπισκευὰς (1908 μηνὶ Ὀκτωβρίῳ) τῆς ἐκκλησίας τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας Σοφίας ('Αἱ Σόφια τζαμισί) εὐρεθείσης ἐνὸς κοδομημένης ἐν ἐσωτερικῷ τῆς ἐκκλησίας τοίχῳ :

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΑΙΩΝ

« Ἡ κρατίστη βου-
λή καὶ ὁ σεμνό-
τατος δῆμος τῆς λαμπρᾶς
**Θεσσαλονικαί-
ων** μητροπόλεως»

κ. τ. λ.

Γ') Μεταβαίνω εἰς τὰ κατὰ τὸ **Θεσσαλονικαία** ὄνομα.

1) 'Ανέκδοτος ἐπιγραφή ἐν οἰκίᾳ Ἰουδαίου :

... ΣΑΛΟΝΙΚΑΙΑ

«

.

καὶ τῇ γυναικὶ
αὐτοῦ [**Θεσ**]σα-
λονικαία»

κ. τ. λ.

2) Γεωργίου Φραντζῆ Χρονικόν (ἐν Βιέννῃ 1796), βιβλ. β' κεφ. ε', σελ. 32 : « προσέφερόν μοι εὐεργεσίαν τοιαύτην, ἱμάτιον ἐπανέφερον διπλοῦν, χαμουχάν πράσινον ἀπὸ Λούκκας ἀξιότιμον μετὰ πράσινου ὑφάσματος καὶ καλοῦ ἐνδεδυμένον, σκούφιαν **Θεσσαλονικαίαν** μετὰ χρυσοκοκκίνου χασδίου ἐνδεδυμένην».

Τὸ **Θεσσαλονικαία** νῦν δημῶδως **Σαλονικιά** ἐκφέρεται, ὡς περ τὸ **Θεσσαλονικαῖος** λέγεται κοινῶς **Σαλονικιός**· παράβαλε δὲ τὰ **Κορωναῖος-Κορωνιός**, **Μυτιληναῖος-Μυτιληνός**, **Σαντοριναῖος-Σαντορινιός**, **Σμυρναῖος-Σμυρνιός**, πρὸς δὲ τὰ **Ἑβραῖος-Οὐβριός**, **Ῥωμαῖος-Ῥωμιός**.

Τὸ δὲ **Θεσσαλονικεύς** ὁ λαὸς θὰ ἐξέφερον ἦτοι **Σαλονικινός**, παράβαλε δὲ τὸ **Ἀλεξανδρινός** καὶ τὸ **Κασανδρινός**, ἢ **Σαλονικέας** κατὰ τὰ **Ἀχιλλέας**, **Κασανδρέας**, **Ὀδυσσεάς**, **ἀρχιερέας**, **βασιλέας-βασιλιᾶς** κ. ἄ.

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις λόγιος Μακεδῶν ἔγραψέ που τὸ «**Θεσσαλονικιά**» (δέον ἦτοι **Θεσσαλονικίς** ἢ **Σαλονικιά**), ἕτερος δ' ἔπλασε τὸ **Θερμαεύς** καὶ τὸ **Θερμεύς** (ἀντὶ τοῦ **Θερμαῖος**). Δὲν θέλω ἐν τέλει νὰ παραλίπω καὶ ὅτι ὁ μέγας εὐεργέτης τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Θεσσαλονικῆς καὶ ἰδρυτῆς τοῦ ὄρφανοτροφείου αὐτῆς Ἰωάννης Παπάφης ὁ Θεσσαλονικεὺς ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ ὤρισεν ἵνα τὸ ἴδρυμα ὀνομάζηται **Μελιτεύς** (ἐκ τῆς **Μελίτης**, Μάλτας, τῆς δευτέρας τοῦ ἀει-

μνήστου ἀνδρὸς πατρίδος), πάντως ἐκ τοῦ **Θεσσαλονικεύς** ἐκεῖνος παραχθείς· διότι, ὡς ἤδη πρὸ ἐτῶν ὑπέμνησα τὰς τὴν ἡμετέραν Κοινότητα διοικούσας ἀρχάς, **Μελιτεύς** μὲν εἶναι ὁ ἐκ τοῦ Ἀττικῆς δήμου Μελίτης, τῆς δὲ νήσου Μελίτης (Μάλτας) ὁ κάτοικος **Μελιταῖος** λέγεται. Νῦν δὲ εἰς πολλὴν παρ' ἡμῖν χοῆρον καὶ τὸ **Μελιτιδεῖς** πρὸς δῆλωσιν τῶν μαθητῶν τοῦ Παπαφείου ὀρφανοτροφείου περιέστη, κακοζήλως κατ' ἐμέ.

21 Ἰανουαρίου 1911.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Οἱ ἐν ἔτει 1890 καὶ μηνὸς Αὐγούστου τῆ 22 κατακαυθέντες μικροὶ ναοὶ τῆς πόλεως· Α' ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου· Β' ὁ Παναγίας τῆς Ἐλευούσης· Γ' ὁ Παναγίας τῆς Περαιωτίσσης· Δ' ὁ τῆς ἁγίας Μαρίνης· Ε' παθῆματα καὶ μαθῆματα.

Α'.

Κατεκαύθη μὲν τότε ἡ, ἀκριδέστερον εἰπεῖν, παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ ὁ μέγας καὶ πλούσιος μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ ἐρρίφθησαν βορὰ εἰς τὸ παμφάγον στοιχεῖον τὰ ἐν αὐτῷ πλεῖστα καὶ παντοῖα πολυτίμητα κειμήλια, περὶ ὧν ἐν ἄλλῳ γράφῳ τόπῳ κατεκαύθη δὲ ὁ ἐν τῷ ὄπισθεν μέρει τοῦ περιδόλου τοῦ ναοῦ κείμενος ναῖσκος τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν οἷ τῷ τόπῳ ἰδρυμένον νῦν εἶναι τὸ φυλάκειον τῆς μητροπολιτικῆς κατοικίας. Tempora quantum ab illis mutata!

Ὁ ναῖσκος, ἀκεραῖος ὢν κατὰ πάντα τὰ μέρη (ἔσωνάρθηκα, κέντρον, κλίτη καὶ ἅγιον Βῆμα) καὶ μόνος τῶν Βυζαντιακῶν ἡμῶν ναῶν ἀκεραῖα καὶ ζωηρὰ περισφῶν τὰς τοιχογραφίας, ὅπως πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἔγραψά που, ἦτο ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μεταδεδημένος εἰς κοιμητήριον πλήρες ὄστων καὶ κονιορτοῦ. Κατὰ τινα παράδοσιν ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου (390) ἐκ μετανοίας ἐπὶ τῇ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τῆς Θεσσαλονικῆς γενουιῆν σαγῆ ἑπτακισχιλίων πολιτῶν, δι' ἣν καὶ ἐτιμωρήθη ὁ αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Μεδιολάων ἐπισκόπου Ἀμόδρουσίου (Taie. De Thessalioica XI, VIII κ. ἔ.).

Ἄλλ' ὅτι τὰ τῆς παραδόσεως λῆρος εἶναι ἀπλοῦς, τοῦτο ἐμαρτύρει μὲν ὁ χρόνος τοῦ κτισματος, ὁ ἐκ τοῦ ρυθμοῦ δηλούμενος, ἐμαρτύρουν δ' αἱ τοιχογραφίαι αὐτοῦ. Ὁ ἀναγνώστης τὸ πᾶν καὶ ὄλον τῆς πλάνης θὰ ἐννοήσῃ ἐκ τῆς τοῦ ναῖσκου περιγραφῆς, ἣν ἀναλέγομαι ἐκ τῶν παλαιῶν ἐμοῦ σημειωμάτων. Ἄλλως δέ, παραπλήσιά τινα, ληρώδη, ἢ παράδοσις λέγει ὡς ἐν τῷ Β' καὶ τῷ Γ' θὰ ἰδῶμεν κεφαλαίῳ, περὶ ἐτέρου παλαιοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ περὶ τοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς Περαιωτίσσης.

Ἄμα εἰς τὸν ἔσωνάρθηκα εἰσελθὼν ἔδλεπες ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ὕπερθεν τῆς μέσης πλατείας θύρας, τῆς εἰς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ ἀγοῦσης, μεγάλην γραφὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἀριστερὰ δὲ τὸν βόρειον τοῦ νάρθηκος τοῖχον ἀνηρημένον εἰς δύο ζώνας. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἄνω ζώνῃ ἀπεικονισμένοι μέχρις ὀσφύος ἦσαν τέσσαρες ἄγιοι, φέροντες διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους (τὰ παρακειμένα γραμμῶν λείψανα δὲν εἶχον κατορθώσῃ νὰ ἀναγνώσω) ἐν δὲ τῇ κάτωθεν (ἀριστερῶθεν τῷ ὄραντι) γενειοφόρος ἀνὴρ, μοναχοῦ στολὴν περιδεδημένος, ἔτεινε τὰς χεῖρας πρὸς τὴν Θεοτόκον ἐκ δεξιῶν τοῦ μοναχοῦ ἀνέγνω τὴν ἐπιγραφὴν

ΕΚΟΙΜΗΘΗ Ο ΔΥΓΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΛΕΞΙΟΣ

ὁ καὶ κτίτωρ, δῆλα δὲ, τοῦ ναοῦ (πιθανώτατα τῶν τοῦ βασιλικοῦ γένους τις, μοναχὸς ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου γενόμενος). Ἡ Θεοτόκος ἔτεινε μὲν τὴν δεξιάν

πρὸς τὸν Ἀλέξιον, δεχομένη τὴν προσφοράν, εἶτ' οὖν τὸν ναόν, ἐβάσταζε δ' ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν κύλινδρον (Εὐαγγελίου) ἔχοντα ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἑκατέρωθεν τῆς Θεοτόκου ἀνεγινώσκοντο τὰ γράμματα

ΜΗΡ ΘΥ Η ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ καὶ ἸΣ ΧΣ.

Παρατηρήσεως ἀξιώτατον εἶναι ὅτι τὸ περιδῶγμα τῆς δεξιᾶς τῆς Θεοτόκου, χεῖρὸς κροσσωτοῦ κόσμου δίκην ἔφερε τὰς λέξεις

Η ΕΛΠΙΣ ΤΩΝ ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ

ἃς καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων ἐν Θεσσαλονικῇ παλαιστάτων εἰκόνων ἀνέγνων ἐγώ. Ὅπισθεν τῆς Θεοτόκου

Ο ΑΓΙΟΣ ἸΩ Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ

ᾠρεγε τὰς χεῖρας πρὸς αὐτήν, ὅπως λάβῃ τὸ Παῖδιον, ὅπισθεν δὲ τοῦ Προδρόμου.

Ο ΑΓΙΟΣ ΕΦΡΑΙΜ Ο ΣΥΡΟΣ

ἠυλόγει διὰ τῆς δεξιᾶς.

Ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων τῆς μικρᾶς θύρας, τῆς ἐκ τοῦ νότιου εἰς τὸ βόρειον κλίτος τοῦ ναοῦ ἀγούσης, ἴσταντο δύο Ἅγιοι, ὁ μὲν ἔχων ἐν χειρὶ κύλινδρον (τὰ παρακείμενα γράμματα ἦσαν ἀπεσβεσμένα), ὁ δὲ παντελῶς ἐξίτηλος ὢν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἐφέροντο τὰ γράμματα

Ο ΑΓΙΟΣ καὶ Ι... ΙΑΤΡ...

πιθανώτατα ὡδε συμπληρωτέα «ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ ἰατρός» (ἐὰν ἡ συμπλήρωσις μὴ ἀστοχῇ, τότε τῶν ἀπεικονισμένων Ἁγίων ὁ πρῶτος ἦτο ὁ ἅγιος Δαμιανὸς ὁ ἰατρός). Τρίτος Ἅγιος, ἐσταυρωμένος ἔχων τὰς χεῖρας, ἴστατο

Ο ΑΓΙΟΣ ΘΕΟ..ΣΙΟΣ Ο ΚΟΙΝΟΒΙΑ..

«ὁ ἅγιος Θεοδοσίος ὁ Κοινοβιάρχης» (ἔτσι τῷ 467 ἐπὶ Λέοντος τοῦ Θρακικοῦ ἀκμάσας), ὁ δ' ἀναγνώστης ἔχει νῦν τὴν ἀφορμὴν τοῦ περὶ τοῦ αυτοκράτορος Θεοδοσίου ὡς κτίσαντος τὸν ναὸν θρούλου.

Ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ὑπερθεῖν τῆς αὐτῆς μικρᾶς θύρας μεγάλη εἰκὼν ἦδε ἄνω μὲν ἐπὶ κλίνῃς ἔκειτο νεκρός (ὁ κτίτωρ Ἀλέξιος ;), ὃν ἐφύλασσαν ἐστῶτες δύο λοχσοφόροι στρατιῶται· κάτω δὲ ἀριστερᾷ μὲν ἐκάθηντο δύο στρατιῶται, ὢν ἐν μέσῳ ἱερεὺς Εὐαγγέλιον ἔχων ἠυλόγει τὸν νεκρόν, δεξιᾷ δὲ τρεῖς, ὢν ὁ μέσος εἶχεν Εὐαγγέλιον, ἐγρονυπέτουσιν πρὸ τοῦ ἱερέως.

Οἱ τοῖχοι τοῦ κέντρου τοῦ ναοῦ, τοῦ ἁγίου Βήματος καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ κατακαλυμμένοι ἦσαν δι' εἰκόνας Προφητῶν καὶ Ἁγίων καὶ διὰ σκηρῶν ποικιλωτάτων (τοῦ Μουσικοῦ δέλπου, τῆς Σταυρώσεως, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἄλλων), ἃς ἡρμηνεύουσιν παρακείμεναι ἐπιγραφαί. Τοῦ ἁγίου Βήματος ἡ κόγχη ὅλη κατεῖχτο ὑπὸ τῆς εἰκόνης τῆς λεγομένης «Πλατιτέρας» (τῶν οὐρανῶν) Παναγίας, φεροῦσης τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· ὑπὸ τὸν θρόνον τῆς μητρὸς ἔκειτο μακρὰ ἐπιγραφή, ἣν ἀπεσβεσμένην ἐκ τῆς ἐπιρρείας τοῦ χρόνου δυστυχῶς δὲν κατώρθωσα νὰ ἀναγνώσω. Δύο παραπλήσια ἀρχαῖα εἰκόνες σφίζονται ἐν Θεσσαλονικίῃ, ἡ μὲν τοιχογραφία ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῶν Βλατάδων (τῷ κοινῶς Τσαϊοῦ μοναστηρίῳ λεγομένῳ), ἡ δὲ ψηφιδωτῆ ἐν τῷ τζιαιμίῳ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἄνθος τῆς τέχνης καὶ χάριμα τῶν ὀφθαλμῶν παρατίθεται, χάριν τῶν πολιτῶν τῶν αἰσιούτων προσοχῆς τινος τὰ προγονικὰ ἡμῶν ἱερά, τῆς δευτέρας εἰκόνης τὴν ἐπιγραφὴν, ἣν ὅλην πρὸ ἐτῶν κατώρθωσα νὰ ἀναγνώσω: «† Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν στερέωσον τὸν οἶκον τοῦτον ἕως τῆς συντελείας τοῦ

αἰῶνος πρὸς δόξαν σὴν καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ καὶ τοῦ παναγίου σου πνεύματος» (ὁ Bayet, Mémoire sur une mission, 1876, σελ. 329 ἀνέγνω μόνος τὰς λέξεις «*Κύριε ὁ Θεός, «στερέωσον τὸν οἶκον» καὶ «ἀγίου σου πνεύματος»*).

Ταῦτα περὶ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ἐν τῷ ἐδάφει δ' αὐτοῦ ἔκειντο πολλαὶ μαρμάριναι πλάκες, τινὲς καὶ ἐνεπιγράφοι ἄλλοθεν προσκεκομισμέναι, ὡς ἡ ἐξῆς δεῖκνυεi ἀνέκδοτος ἐπιγραφή:

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ,
 Η ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΗ ΒΟΥ
 ΛΗ ΚΑΙ Ο ΣΕΜΝΟΣ ΔΗ
 ΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟ
 ΝΙΚΑΙΩΝ ΜΗΤΡΟΠ
 ΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΚΟΛΩ
 ΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΚΙΣ

: «*Ἀγαθὴ τύχη ἢ λαμπροτάτη βουλή καὶ ὁ σεμνὸς δῆμος τῆς Θεσσαλονικαίων μητροπόλεως καὶ κολωνίας καὶ τετρακίς (νεοκώρου)...*».

Ἡ ἐπιγραφή κατάγεται ἐκ τῶν μέσων τοῦ γ' αἰῶνος μετὰ Χριστόν, τὸ δὲ «*Θεσσαλονικαίων*» (ἀντὶ τοῦ *Θεσσαλονικέων*) δὲν εἶναι τοῦ γλύπτου σφάλμα, ὡς τις ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ: πρῶτος ἐν ἄλλῃ διατριβῇ, ἐνταῦθα δημοσιευομένη, ἀποδεικνύω ὅτι οὐκ ἀρχαῖοι πρὸς τῷ *Θεσσαλονικέως* (ἐκ τοῦ *Θεσσαλονικία*) ἐπλασαν καὶ μετεχειρίσθησαν τὸ *Θεσσαλονικαίως* (ἐκ τοῦ *Θεσσαλονίκη*)—τῷ νῦν *Σαλονικίος*.

Ὁ τότε τῆς Θεσσαλονικῆς μητροπολίτης μακαρίτης Σωφρόνιος εἶχε μοι ἀνακοινώσῃ ὅτι ὀλίγαις μετὰ τὴν πυρκαϊάν ἡμέραις ἀνασκαφῆς γενομένης ἐν τῷ τόπῳ τοῦ κεκαυμένου ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου εὐρέθη ἐν ἱκανῷ βάθει ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν κιονίσκος ἔχων ἐντὸς κοιλότητος στερεάν τινα τῶν *Ἐγκαινίων* ὕλην. Τί δ' ἔπαθεν ὁ κιονίσκος οὗτος; Καὶ ἔρωτῶτε;

Β'.

Τοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς *Ἐλεούσης*, πάλαι κτήματος τῆς μονῆς τῶν Βλαταδῶν, ἔλειπεν ἢ βόρεια πτέρυξ, πεσοῦσά ποτε ἐκ πυρκαϊᾶς ἢ σεισμοῦ: μαρμάρινοι κομποὶ κίονες ἴσαντο δύο μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ νοτίου κλίτους (ἐν ᾧ ἦτο καὶ ἡ εἴσοδος), τρίτος δὲ μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ ἐσωδρόμκου. Τὸ ἔδαφος ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ παλαιῶν μαρμάρων, ἐνίων καὶ ἐνεπιγράφων («... ΗΤΗ ΡΙΟΝ | ΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ | ΓΕΩΡΓΙΟΥΔΙΑ | Κ...», τ. ἔ. «*κοιμητήριον διαφέρον τὰ Γεωργίου διακόνου*»), δῆλον δ' ὅτι ὁσαῦτα). Τὸ ἅγιον Βῆμα ἔξωθεν ἦτο τρίπλευρον, παραπλήσιον τῷ Βῆματι τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ κοινῶς Ὀρφανοῦ λεγομένου («*ἁγίου Νικολάου τῶν ὀρφανῶν*») καὶ τῷ τοῦ *Φετιχὲ τεκέ* (πλησίον τοῦ *Κασμιεῖ τζαμιού*, τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου), τοῦ, κατὰ παράδοσίν τινα, ναοῦ τοῦ ἁγίου Νέστορος. Ὑπὸ τῷ κέντρῳ ὑπῆρχε (καὶ ὑπάρχει καὶ νῦν) τὸ «*Ἀνάσσια*», ὑπόθερμον ὕδωρ ἐν βαθεῖ θολωτῷ οἰκοδομηματι οὗο ἔχοντι κίονας. Ὁ ναὸς ἐπανηγύριζε τῇ 22 Αὐγούστου, καθ' ἣν καὶ χωρικοὶ ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὸ ἄστυ ἤρχοντο ὑπ' ἀσκαύλους ἐρχοῦμενοι. Περιττὸν εἶπεῖν ὅτι ληρεῖ ἢ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ τοῦ Νικολάου τοῦ Ὀρφανοῦ ναὸς ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου.

Γ'.

Παναγίας δὲ τῆς *Περιοιώτισσης* ὁ ναὸς κτῆμα ἦτο τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας, τιμῶμενος ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου. Κίονες Ἰσταντο μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τῶν κλιτῶν δύο, ἕτεροι δὲ δύο, διπλᾶ φέροντες τὰ περίκοιψα κιονόκρανα, μεταξὺ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ βορείου κλίτους (ἐπίσθεν τοῦ τόπου τοῦ ψάλτου). Τὸ ἔδαφος ἦτο κατακεκαλυμμένον διὰ παλαιῶν μαρμαρίνων ἀποκομιμάτων (ῥωραϊότατον ἦτο Θεσσαλικῆς μαρμάρου, *σομμακιοῦ*, τέμαχος), ἐνίων καὶ ἐνεπιγράφων. Ἐν τῇ αὐτῇ ἔκειτο καὶ πλάξ φέρουσα ἐπιγραφῆς μέρος («...ΘΗΚΑΡΙΟΣ...», *ἀποθηκάριος*), ἀνακριδῶς ἐκδεδομένον ὑπὸ τε τοῦ Boeckh (Corp. inscript. gr. αρ. 1995) καὶ ὑπὸ τοῦ Philippe le Bas (Voyage archeol. III 1395). Τὴν πλάκα ἐμνημόνευσεν ἤδη ὁ P. cock ἔτει τῷ 1792 (Beschreib. des Morgenlandes III p. 217). Μετὰ τὴν πυρκαϊάν ἀνευθρον ἐγὼ ἐναυκοδομημένην ἐν τοῖς θεμελίοις τοῦ ναοῦ στήλην Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἧς τὴν ἐπιγραφὴν τὴν σπουδαίαν θὰ ἐκδώσω ἄλλοτε.

Ἄλλὰ πόθεν δὴ ἔρχεται τὸ ὄνομα *Περιοιώτισσα*; Περιττὸν νὰ εἶπω ὅτι ὁ μὲν ναὸς δὲν ἦτο κτίσμα τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, ὡς κοινῶς πιστεύεται, τὰ δ' ἐτυμολογήματα τοῦ λαοῦ ἡμῶν, καθ' ἃ ὁ ναὸς «*ἐπεριοίσευσεν*» εἰς τοὺς 365 ναοὺς, ὅσους δῆθεν ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ δεύτερον τοῦτο Βυζάντιον, εἶχεν ἀντιστοιχοῦντας πρὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς ἡμέρας, ἢ ἐκτίσθη ἐκ τῶν ὑλῶν τῶν «*περιοίσευσῶν*» μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου γενομένην κτίσιν τῶν 40 ναῶν (κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου τοῦ Μεδιολάνων ἐπιδεξιημένον αὐτῶ κανόνα διὰ τὴν σφαγὴν τῶν ἐπτὰ-κικ χιλίων Θεσσαλονικέων), τὰ ἐτυμολογήματα, λέγω, ταῦτα εἶναι παρετυμολογήματα, πιθανώτατα δὲ ψευδολογία τινὸς πλάσμα εἶναι ἢ ἐκ τῆς λέξεως *πυρός* παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος (δῆθεν ὡς ἐκ τοῦ φωτός, ἕπερ ἐξέπεμπεν ἱκίων τις). Ὁ μακαρίτης φίλος μου Ἀλέξανδρος Εὐμορφόπουλος ὁ Λαυριώτης, λόγιος μοναχός, ἐπίστειέ μοι ἔτει τῷ 1892 τὰ ἑξῆς: «Ἐν τῷ ὑπὸ χρονολογίαν 6837 = 1329 χρυσοβούλλῃ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου φέρονται ἔντος τῆς θεοσωστικῆς πόλεως Θεσσαλονίκης μετόχιον εἰς ὄνομα τιμῶμενον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου μετὰ τῶν δικαίων αὐτοῦ ἕτερον μετόχιον τῆς παναγίας καὶ ζωοποιοῦ Τριάδος σὺν πᾶσι τοῖς δικαίοις αὐτοῦ ἕτερον τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, ἕτερον τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἕτερον τῆς ἁγίας Φωτεινῆς· καὶ εἰς τὰ *Πεσοῦρον* μετόχιον σὺν πᾶσι τοῖς δικαίοις αὐτοῦ. Ἄν ἡ τοποθεσία *Πεσοῦρον* κεῖται ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης... , τοιμηρὸν μὲν ἀλλ' ἴσως δεδαιολογημένον νὰ σχηματίσωμεν τὴν ἐπωνυμίαν *Περιοιώτισσα* ἐκ τοῦ *Πεσοῦρον*».

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος· ἐγὼ δὲ πρὸ ὀλίγων τινῶν ἐτῶν ἐξ αὐτῶν τῶν παλαιῶν ἐγγράφων τῆς μονῆς τῶν Βλατάδων ἀπέδειξα ὅτι τὸ ὄνομα «Παναγία *Λαγουνδιανή*», ἧς ὁ ναὸς εἶναι κτῆμα τῆς εἰρηνένης μονῆς, οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν οὔτε πρὸς τὰ *λαγούδια* καὶ *λαγύδια* τῆς τοῦ ἡμετέρου λαοῦ παραδόσεως οὔτε πρὸς τὸ ψευδολογία τινὸς πλάσμα *λαοδηγήτρια* (οὐδέποτε ὑπ' οὐδενὸς ὀνομάσθη οὕτως ἢ Θεομήτωρ, ἀλλ' ἀπλῶς *Ὁδηγήτρια*, τοιαύτης δ' αὐτῆς καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ οὔσης μνείαν ποιεῖται Εὐστάθιος ὁ μητροπολίτης 277,62 «*ἡ ὀδηγήτρια*, ἢ *πολιτοῦχος ἡμῶν*» καὶ 303,5 «*ἡ πάνταγος Θεομήτωρ*, ἢ παρ' ἡμῖν τοῦ *ὀδηγεῖν ἐπάνυμος*»), ἀλλὰ πρὸς τοῦ κτίτορος *Λαγουνδιάτη* τὸ ὄνομα: *Παναγία τοῦ Λαγουνδιάτη*, *Λαγουνδιανή*, *Λαγουνδιανή*: οὕτως ἀπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφην, τὸ λεγόμενον. Κατὰ τρόπον ἕμοιον, εἰκάζω, ἐπλάσθη τὸ *Περιοιώτισσα* ὄνομα ἐκ τοῦ ὀνόματος κτίτορος τινος *Περιοιώτη*

Δ'.

Τῆς ἁγίας Μαρίνης ὁ ναὸς ἔκειτο πλησίον καὶ πρὸς νότον τοῦ τζιαιμίου τῆς

ἀγίας Σοφίας, ἐν τῇ κεκαυμένη οἰκίᾳ τοῦ Νινυῆ, ἔχων τὸ λεγόμενον ὑπόγειον Ἀγίασμα, ὁμοίωτατον δὲ τῷ Ἀγιάσματι τοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Ἐλεούσης, περὶ οὗ εἶπον ἐν τῷ κεφαλαίῳ Β'. Ἀγνοῶ τὴν τύχην τοῦ ἐκ τοῦ πυρὸς περιλελειμμένου Ἀγιάσματος τῆς Ἀγίας Μαρίνης, ἐν ᾧ καὶ ἐπιγραφὴν εὔρον, ἣν ἄλλοτε θὰ ἐκδώσω.

Ε'.

Τὴν τύχην καὶ τὰ παθήματα ! Τίς δύναται ἵνα καλῶς ἐκτραγωδήσῃ τὰ παθήματα καὶ τὰς πάθας τοσοῦτων ναῶν, τοιούτων κειμηλίων τῆς παλαιφάτου ἡμῶν Κοινότητος, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν πυρκαϊᾶν τῆς 22 Αὐγούστου τοῦ 1890; Παθόντες δ' ἡμεῖς οἱ Θεσσαλονικεῖς τοσαῦτα ἐμάθομεν καὶ τοσοῦτο μόνον ;

Πολὺ μὲν ἐγὼ ἀμφιβάλω, ἀλλ' ὅπως δῆποτε σφόδρα μοχθήσας κατάρθωσα ἀρχὴν τινα μικρὰν τῆς περισυλλογῆς καὶ διαφυλάξεως κειμηλίων τῆς πατρίδος μου πολυτίμων ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ καὶ ἐν τῇ μητροπολιτικῇ κατοικίᾳ. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχιερατείας τοῦ νῦν σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Νικομηδείας κ. Ἀλεξάνδρου κατετέθησαν ἐν ἐκείνῳ μὲν ἄλλαι τε εἰκόνες (ἐξ ἰδιωτικῶν οἰκιῶν) καὶ ἡ μεγίστη τῆς τοῦ «Θεοῦ Σοφίας» (πάντες ἐνθυμοῦνται τὸ δημοτελέστατον τότε γενόμενον πρόκευσον, processum), ἥτις εἰκὼν ἐκ τοῦ φερωνύμου ναοῦ κατέφυγεν (ἄγνωστον πῶς καὶ πότε) εἰς ἰδιωτικὸν ναῖσκον ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Παναγούδας· ἐν ταύτῃ δὲ ἄλλα τέ τινα καὶ μεμβράνινον Εὐαγγέλιον (ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Τρανῆς Παναγίας) μετὰ διαθήκης τῆς τοῦ κτίτορος μονῆς, ὅπερ ἐκινδύνευσε νὰ πωληθῇ, καὶ δύο μαρμάρινα σκεύη, τῆς ἀγίας Τραπέζης (ἐξ ἰδιωτικοῦ ναΐσκου ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ ναοῦ τοῦ ἀγίου Νικολάου), κάλλιστα ἔργα τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων.

Μικρὰ εἶναι ταῦτα, ἐλάχιστα παραβάλλόμενα πρὸς τὰ φύρδην καὶ μίγδην πολλαχοῦ τῆς πόλεως ἐν ναοῖς καὶ οἰκίαις κατεσπαρμένα, ἅτινα δύνανται νὰ συγκροτήσωσιν, ἀφοῦ μέχρι τοῦδε, ὡς μὴ ὠφελε, δὲν συνεκρέτησαν τὸ Μουσεῖον, τὸ Μουσεῖον καὶ τρίς τὸ Μουσεῖον ἐν τῷ νέῳ ἀσφαλεστάτῳ μητροπολιτικῷ ναῷ τοῦ πολιούχου ἡμῶν.

Δὲν θὰ πεισθῶσι καὶ νῦν οἱ πολῖται ;

Δὲν θὰ φροντίσωσι καὶ νῦν οἱ ἀξιότιμοι τῶν ἱερῶν ναῶν ἐπίτροποι, ὧν ὁ ταμίαις κατὰ τὸ 41 ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ τῆς πολυπαθοῦς ἡμῶν Κοινότητος (σελ. 29) ὀφείλει νὰ συντάσῃ «βιβλίον τῶν κτημάτων τοῦ ναοῦ, τῶν τε ἀκινήτων καὶ τῶν κινητῶν, ἀρχαίων τε καὶ νέων, τουτέστιν εἰκόνων, ἁγίων λειψάνων, ἱερῶν ἀμφίων καὶ σκευῶν, χειρογράφων, κωδίκων καὶ λοιπῶν» ;

Ἄλλ' ἐρωτῶ, καὶ τοῦτο γινόμενον ἀρκεῖ ; ἀρκεῖ ; , ἐρωτῶ.

* Ἐν Θεσσαλονίχῃ τῇ 10 Φεβρουαρίου 1911.

ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΩΝ ΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Οι Ἀργυρόπουλοι.

Καθόλου μὲν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Βυζαντιακῶν τῆς Θεσσαλονίκης οἰκῶν, ὧν ἀπόγονοι ἐμνημονεύοντο ἀκμάζοντες κατὰ τε τοὺς πρώτους καὶ κατὰ τοὺς ἔπειτα αἰῶνας τῆς διαδόχου Τουρκοκρατίας, ἐγκαίρως εἶχον ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν μου ἡδὴ πρὸ εἴκοσιν ὄλων ἐτῶν· ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν ἀνερεῦνήσιν τῶν κατὰ τὸν ἐπιφανῆ καὶ πολυσχιδῆ τῶν Ἀργυροπούλων οἶκον, ἐξ οὗ πρὸς πολλοῖς ἄλλοις ἔβλαστε καὶ ὁ διάσημος Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος (1410—1490) ὁ ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν μεταφράσας καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ ἔργα, ὠρμήθη πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἐξ ἐπιστολῶν τοῦ ἐν Δρέσδῃ ἀξιωματικοῦ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ κ. Θρασυβούλου Ἀργυροπούλου. Ἐπεθύμει δὲ οὗτος ἵνα πανταχόθεν περισυλλεχθῆ πᾶν ὅτι εἶτε γραπτὸν εἶτε προφορικὸν παρεδόθη ἡμῖν περὶ τῶν προγόνων καὶ τῶν πατέρων καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγενῶν.

Εἶναι περιττὸν νὰ εἰπῶ πόσον ἐλίπονον τὸ ἔργον τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἱστοροῦντος τὰ τοῦ Γένους ἡμῶν πράγματα κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους καθιστᾷ ἡ ἀξιοθρήνητος ἔλλειψις συστηματικῶν εἰδήσεων καὶ ἀκριβῶν πληροφοριῶν, πιστῶς καὶ αὐτῇ χαρακτηρίζουσα τὸ ταραχῶδες καὶ πολυκίνδυνον τῶν καιρῶν ἐκείνων. Καὶ ὁ ἱστορῶν ποσάκις ἐν τέλει τῶν μακρῶν αὐτοῦ μόχθων ἀναγκάζεται νὰ ἀναφωνήσῃ τὸ τοῦ Faust τοῦ δαιμονίου Goethe «und bin ich so dumm als wie zuvor!».

Οὐδόλωσ ἄρα θαυμαστὸν εἶναι ὅτι καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἀργυροπούλων, ὧν ἀρχαιοτάτη μνησία γίνεται ἔτι τῷ 1453, ὀλίγα τινὰ πάσαι καὶ ἀρτίως ἀνεῦρον ἐγὼ ἄγνωστα καὶ ἀνέκδοτα μνημεῖα, καίτοι πολλά καὶ πολλάκις ζητήσας. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς:

1) σιγίλλιά τινα τοῦ κατὰ τὸν 15' αἰῶνα ἀκμάσαντος Θεσσαλονίκης μητροπολίτου Ἰωάσαφ Ἀργυροπούλου, περισωθέντια ἐν τῇ ἐνταῦθα μονῇ τῶν Βλατάδων καὶ ἐν τῇ ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς μονῇ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας.

2) κομψὴ μαρμαρινὴ πλάξ αὐτοῦ κειμένη ἐν τῇ δευτέρᾳ μονῇ· φέρει δὲ αὕτη ἐν μὲν ταῖς γωνίαις ἐντὸς κύκλων τὰ μονογράμματα «Ἰωάσαφ, Ἀργυρόπουλος, μητροπολίτης, Θεσσαλονίκης», ἐν δὲ τῷ

μέσω καλὸν ἔμμετρον ἐπίγραμμα εἰς τὸ ὑπ' ἐκείνου μετοχτευθὲν ὕδωρ τῆς μονῆς·

3) ἀκεραία μεγάλη μαρμάρου πλάξ ἐπεστρωμένη ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ ἁγίου Βήματος τοῦ ἐνταῦθα τζαμίου τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας Σοφίας· φέρεται δὲ ἐπὶ τοῦ μέσου αὐτῆς δι' εὐμεγέθων γραμμάτων τοῦ ἐ' αἰῶνος δεδηλωμένη ἢ ἀπέρειτος ἐπιγραφή

Φ Ἰωάννου Ἀργυροπούλου.

Τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ σύμπλεγμα τῶν δύο γραμμάτων, ἐπὶ πλείστον ἄλλων πλακῶν τῆς Θεσσαλονίκης κείμενον, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἠρμῆνευσα ὡς τὴν λέξιν **τάφος** δηλοῦν.

Τῶν πολλῶν Ἀργυροπούλων τὰ ὀλίγα, φεῦ !, ταῦτα μνημεῖα ἐξέδωκα μὲν ἐγὼ πρὸ πεντεκαίδεκα καὶ πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐν τῷ Βυζαντικῷ περιοδικῷ συγγράμματι τοῦ μακαρίτου Krumbacher, ἐχρησιμοποίησε δὲ ὁ μὲν L. Petit, ἐκ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τάγματος τῶν Αὐγουστίνων, ἐν τῷ συγγράμματι échos d'Orient, ὁ δὲ κ. Σπ. Λάμπρος ἐν τοῖς «Ἀργυροπουλείοις» αὐτοῦ.

Τὰ περιλείμματα τὰ πενιχρὰ νὰ πλουτίσῃ προσῆλθεν ἐφέτος τύχη θαυμάσια ἀξία· ἐργάτης πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκόμισέ μοι πλακὸς τεμαχίδιον σύγχρονον καὶ ὁμοίορρυθμον πρὸς τὴν ἐν ἀριθμῷ 3 ἀναγεγραμμένην πλάκα, εὑρεθὲν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοῦ τζαμίου κατὰ τὸν ἐξομαλισμὸν τοῦ ἐδάφους αὐτῆς. Μικρὰ καὶ λεπτὰ ἀνέγγων ἐπὶ τοῦ τεμαχιδίου τὰ γράμματα

ΓΥΡΙ . . ΜΕΝΚΕΙΤΑ
ΥΡΟΠ ΩΤΟΥΠ

Καὶ φαντάζομαι τῶν ἀναγινωσκόντων πολλοὺς τινὰς ἀφορμὴν λαμβάνοντας ἐκ τῆς ἐμῆς λέξεως **πλουτίσῃ** ἐρωτῶντας «καὶ τί δύναται τις νὰ διδαχθῇ ἐκ τῶν περισωθέντων ὀλίγων τούτων λειψάνων τῆς παλαιᾶς ἐπιγραφῆς;». Ἐγὼ δὲ ἠὐχαρίστησα μὲν καὶ ἄρτι τῇ ἰδιοτρόπῳ τύχῃ, δυσκόλως δὲ δύναμαι νῦν νὰ περιγράψω τὸ συναίσθημα τῆς ψυχῆς μου, τὸ πρῶτον τότε ἀναγνόντος τὰ προκείμενα ὀκτὼ καὶ εἴκοσι γράμματα. Τρεῖς μακαριστὰ σημεῖα, καὶ αὐτὰ τὰ ἠκρωτηριασμένα, ἅτινα κρύπτετε ἐν ὑμῖν τὴν δύναμιν ἵνα σκοτεινὰ διατελοῦντα καταπέμπητε ἀκτινας φωτὸς ἡμῖν τοῖς ἐν σκότει ἀγνοίας καθημένοις !

Καὶ δύναται τις, νομίζω, ἵνα ἄνευ τινὸς ὄκνου προτείνῃ τὴν γνώμην ὅτι τὸ τεμαχίδιον ἀνῆκεν εἰς τὴν πλάκα τοῦ τάφου ἄλλου Ἀργυροπούλου, οὗ προωνύμιον ἦτο τὸ Ἀργύριος :

[Ἀρ]γύρι[ος] μὲν κεῖτα[ι
[Ἀργ]υρόπ[ουλος] ᾧ τούπ[ώνυμον

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΗΜ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
Ὁ Καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου Θεσσαλονίκης.

Οὐχὶ εὐτελὲς ἄρα ἔχομεν νῦν τὸ ἱστορικὸν κέρδος ὅτι ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ κλάδος τῶν Ἀργυροπούλων εἰς τοὺς ἀρχηγέτας αὐτοῦ συγκατέλεγε τὸν ἀλλαχόθεν ἀγνωστον ἡμῖν ὄντα Ἀργύριον.

Ἄλλ' ἐὰν τῆς ἐπιγραφῆς ὁ Ἀργύριος εἶναι ἀγνωστος, εὐτυχῶς δύναμαι νῦν νὰ ἀναγράψω ἕτερον ἄνδρα ὁμώνυμον ἐκεῖνον, ὅστις ἐν Θεσσαλονίκῃ ἤκμασε τριακοσίοις ἔτεσιν ὕστερον : τὸ ὄνομα « Ἀργύριος Ἀργυρόπουλος » ἠκούετο ἐνταῦθα καὶ ἀρχομένῳ τῷ ΙΘ' αἰῶνι, ὡς με ἐδίδαξεν ὁ ἕγγονος τούτου ἐλλόγιμος κ. Δημήτριος Ἀργυρόπουλος, καθηγητῆς τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου· ἠρώτησα δὲ αὐτὸν πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, τὴν συγγένειαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πάλαι Ἀργυροπούλους ὑποτοπήσας. Ἐν τῷ ἄρτι ἐγγχειρισθέντι μοι σημειώματι κεῖνται καὶ τὰ ἑξῆς :

1) Ἀργύριος Ἰωάννου Ἀργυρόπουλος, ἔμπορος : ἐνυμφεύθη τῷ 1812 ἐν Θεσσαλονίκῃ τὴν Εὐθυμίαν, θυγατέρα τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας καταγομένου ἱατροῦ σὺν Τζιώρτζη, τροφίμου Ἰταλικῶν πανεπιστημίων· τούτων δὲ ἐγένοντο τρεῖς μὲν θυγατέρες, Ἑλένη καὶ Πολυξένη καὶ Καλλιστώ, τρεῖς δὲ υἱοί, Ἰωάννης καὶ Δημήτριος καὶ Ἀρχιμήδης. Ὁ Ἀργύριος ἔτει τῷ 1821 συνελήφθη μετὰ τε ἄλλων καὶ μετὰ τοῦ πολλοῦ Δ. Μπαλάνου, ἐκ τοῦ θανάτου δὲ ἐσώθη αὐτὸς τῇ φροντίδι τοῦ μέγα τότε ἰσχύοντος ἱατροῦ.

2) Δημήτριος Ἀργυρίου Ἀργυρόπουλος : τῶν τριῶν ἀδελφῶν μόνος ὁ Δημήτριος ἐνυμφεύθη, γυναῖκα δὲ ἔλαβεν ἐν Σμύρῃ τὴν Μαρίαν Βασιλείου Σαββαΐδου. Ὁ Δημήτριος ἀποθανὼν τῷ 1865 ἐκ τῆς πολυφθόρου χολέρας ἔλιπε θυγατέρα Ἑλένην καὶ τὴν γυναῖκα ἔγκυον.

3) Δημήτριος Δημητρίου Ἀργυρόπουλος, ὁ καθηγητῆς· ἔχει τέσσαρας θυγατέρας καὶ υἱὸν Ἀρχιμήδη.

Παλαιὰ οἰκογενειακὰ κειμήλια δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουσι νῦν παρὰ τῷ κ. Ἀργυροπούλῳ. Πρὸ πολλῶν δὲ ἐτῶν ἐσώζετο τῆς Συνόψεως ἀντίτυπον, φέρον τὰς ὑπογράφας 1 καὶ 2, καὶ ἀρχαία χάλυβος σπάθη, μήκους μέτρον, μετὰ ξένης λαβῆς χαλκοῦ (bronze) ἧς ὁ ὄγκος παρεδήλου τὴν μὲν ἡλικίαν ἀρχαιοτέραν, εὐγενῆ δὲ τινα, φέροντα καὶ τὰ τότε συνήθη περιχειρίδια, τὸν κύριον. Κατὰ τὴν οἰκογενειακὴν παράδοσιν τὸ ὅπλον ἐκομίσθη ἐκ τῆς Δύσεως, ὡς δὲ ἐγὼ εἰκάσω ἐκ τῆς Οὐγγαρίας αὐτῆς (καὶ διη παρὰ τινος τῶν Ἀργυροπούλων) διδάσκουσι δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς ὀρθησόμενα καὶ τὸ πρᾶγμα ὅτι πυκνότεται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους ἦσαν αἱ πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν σχέσεις τῆς Τουρκίας ἐν τε εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμοις.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς σπάθης ἐγγεγλυμμένη ἦτο κομψὴ εἰκὼν τῆς Παναγίας ἐστῶσης ἐπὶ νεφελῶν καὶ φερούσης περὶ τὴν κεφαλὴν φωτοστέφανον (nimbus), οὗ ἄνωθεν ἐφέρετο στέμμα· κάτωθεν τῆς

Παναγίας, ἥτις προσηύχето ἔχουσα τὰς χεῖρας σταυροειδῶς ἐν τῷ στήθει ἐπικειμένας, ἀνεγινώσκοντο τὰ γράμματα

PATRONA
HUNGARIA|E|
VIRGO
MARIA

Ὑπὸ τὰ γράμματα διέκρινέ τις ὡς ἔμβλημα τὸν θυρεόν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ στέμμα καὶ ἐπὶ τοῦ στέμματος σφαῖραν διπλοῦν φέρουσαν σταυρόν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς ἐγγεγλυμμένη ἦτο ὡσαύτως κομψή εἰκὼν σπαθοφόρου ἱππέως, ὀξέως εἰς τὴν μάχην ὀρμῶντος· κάτωθεν ἀνεγινώσκοντο τὰ γράμματα

PRO DEO ET
PATRIA

καὶ ὑπ' αὐτὰ τὰ

PRO
PATRIA ET
LIBERTADE (sic)
VITAM

Πρὸς τῇ λαβῇ αὐτῇ διέκρινα λεπτοτάτην καὶ μικροτάτην εἰκόνα βασιλέως ἢ τινοσ τῶν βασιλικῶν τῷ γένει ἀνδρῶν, γονυπετοῦσ προσευχομένου.

Ἡ προφορικὴ παράδοσις διέσωσεν ἡμῖν πολλοῦ λόγου ἀξίαν εἶδησιν, τήνδε· ὁ Δημήτριος Ἀργυρίου Ἀργυρόπουλος ὄφειλε νὰ μείνη ἄγαμος, διότι αὐτὸν ὁ πατήρ, τιμῶν τὸ ἀξίωμα προγόνου ἀρχιερέως, «εἶχε τάξῃ ὡς δεσπότην»· ὁ παρὰ τὸ τάξιμον νυμφευθεὶς Δημήτριος καὶ ἀπέθανεν ἐν Σμύρῃ κατὰ τὸ τρίτον τοῦ γάμου ἔτος. Δῆλον δὴ ὅτι ὁ Ἀργύριος Ἰωάννου Ἀργυρόπουλος παράδειγμα τῷ υἱῷ εἶχε προστήσῃ τὸν κλεινὸν τῆς Θεσσαλονίκης μητροπολίτην Ἰωάσαφ Ἀργυρόπουλον.

Τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀργυροπούλου τὸ πρόσωπον ἀναμνησκει τὸν Βυζαντιακὸν τύπον, εἶναι δὲ ὅμοιον τοῖς προσώποις Ἀργυροπούλων, ὧν τὰς εἰκόνας ἐξέδωκεν ὁ κ. Λάμπρος ἐν τοῖς «Ἀργυροπουλείοις»· εἶναι ἱκανῶς στενόμακρος μὲν ἢ κεφαλὴ αὐτοῦ, καμπύλη δὲ ἢ ὄρις, παχέα δὲ τὰ χεῖλη.

Ταῦτα μὲν περὶ τῶν Ἀργυροπούλων τῆς ἐμῆς πατρίδος ἐγώ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΩΝ

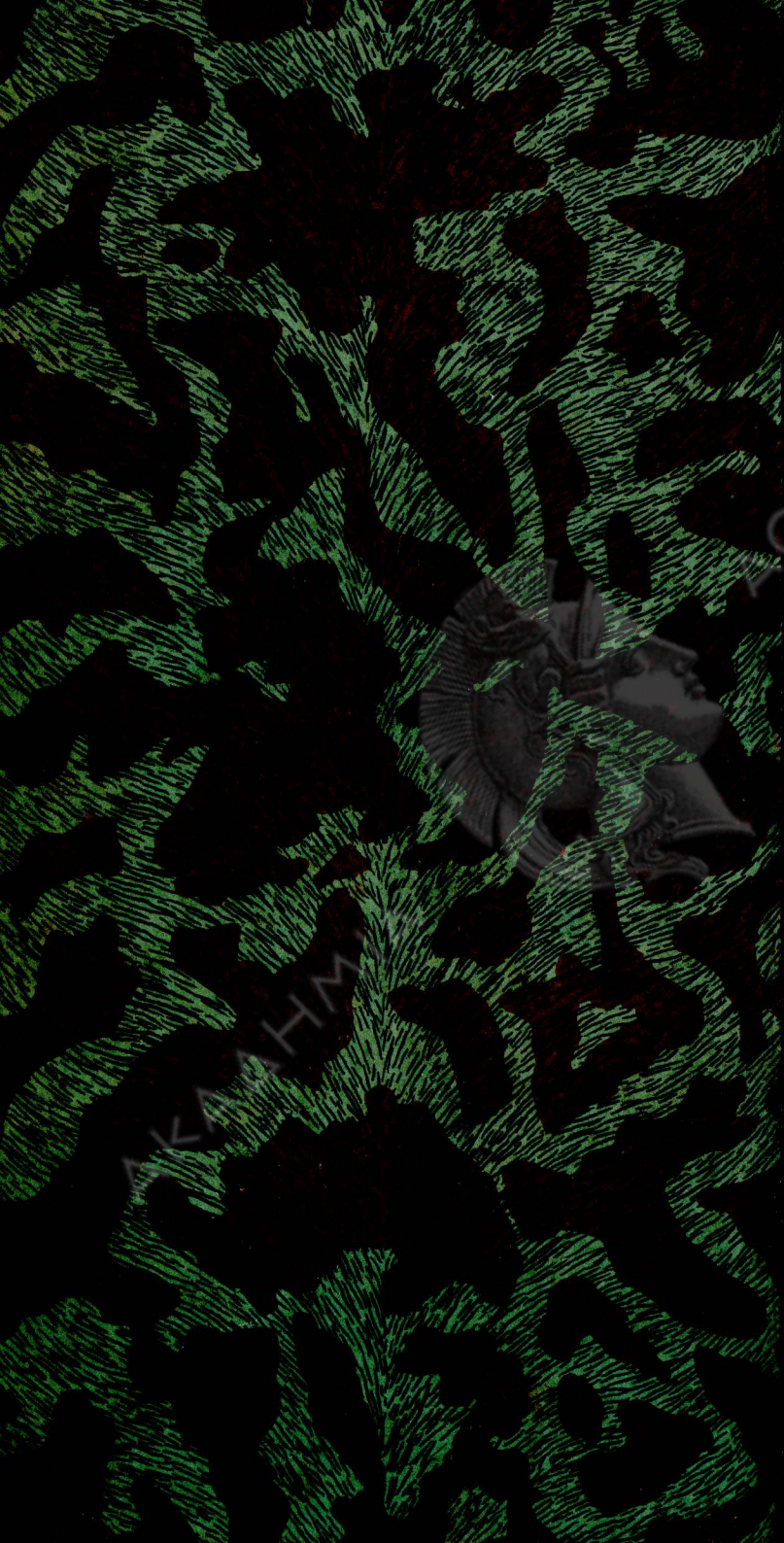

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000019912

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ